

у цілому. Доцільність використання проектної методики в профільній школі пояснюється тим, що її сутність відповідає основним психологічним особливостям старшокласників, їхнім мотивам і потребам та дозволяє найповніше розкрити особистість учня. Проектна методика характеризується високою комунікативністю, активним включенням школярів у навчальну діяльність, прийняттям особистої відповідальності за успіхи в навчанні.

Список використаних джерел

1. Арванітопуло Е.Г. Проектна методика навчання англійської мови на старшому ступені ліцею: автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.02 / Е.Г. Арванітопуло. – К., 2006. – 24 с.
2. Бим И.Л. К проблеме профильного обучения иностранным языкам на старшей ступени полной средней школы / И.Л. Бим // Иностранные языки в школе. – 2004. – № 6. – С. 8–14.
3. Гончаренко С. Український педагогічний словник / С. Гончаренко. – К. : Либідь, 1997. – 367 с.
4. Душеина Т.В. Проектная методика на уроках иностранного языка / Т.В. Душеина // Иностранные языки в школе. – 2003. – № 5. – С. 38–42.
5. Душкова Н. Н. Обучение творческому монологическому высказыванию учащихся старших классов средней общеобразовательной школы с использованием метода проектов: на материале английского языка: автореф. дисс. ... канд. пед. наук: 13.00.02 / Н.Н. Душкова. – М., 2009. – 24 с.
6. Новые педагогические и информационные технологии в системе образования: Учеб. пособие для студентов пед. вузов и системы повыш. квалификации пед. кадров / Е.С. Полат, М.Ю. Бухаркина, М.В. Моисеева, А.Е. Петров // Под ред. Е.С. Полат. – М. : Академия, 1999. – 224 с.
7. Педагогика: Большая современная энциклопедия / Сост. Е.С. Рапацевич. – Мн. : Соврем. слово», 2005. – 720 с.
8. Полат Е.С. Метод проектов на уроках иностранного языка / Е.С. Полат // Иностранные языки в школе. – 2000. – № 2. – С. 3–11. – № 3. – С. 3–9.

The article deals with theoretical foundations of project methodology as an innovative educational technology; its advantages over other methods of teaching are shown; the effectiveness of project method in foreign language teaching by the pupils of profile school is proved.

Key words: *method of project, project methodology, educational technology, profile school, foreign language teaching.*

УДК 378.016:811.161.2

Терещенко Я. А., Сушко З. М., Біла А. В.

КОСМОЛОГІЧНІ УЯВЛЕННЯ ТА ЇХ ЗНАЧЕННЯ У ВИВЧЕННІ ФРАЗЕОЛОГІЧНИХ ОДИНИЦЬ НІМЕЦЬКОЇ МОВИ

У статті розглянуто питання співвідношення космологічної картини як міфологічної інформації про утворення і влаштування всесвіту з мовною картиною у німецькій фразеології. Здійснено аналіз космологічної картини світу; продемонстровано важливість сфери космологічного серед інших форм міфопоетичного мислення.

Ключові слова: *мовна картина світу, космогонічні і космологічні уявлення людини, міфологія, Всесвіт, фразеологізм, макро- і мікрокосмос, концепція.*

У наукових працях останнього десятиліття досить популярною та актуальною стала теорія картини світу. Ця теорія має різні аспекти дослідження. Оскільки
© Терещенко Я. А., Сушко З. М., Біла А. В., 2011

засобом зберігання й використання знань є не лише мова, науковці розрізняють концептуальну та мовну картини світу. Вивчення мовної картини світу останніх десятиліть орієнтується на розумінні семантики мовної одиниці у межах побутової картини світу, яка об'єктивує насамперед реальну дійсність, актуальний світ. Картина світу складна і багатоманітна, водночас традиційна та мінлива, тому може бути представлена декількома моделями, однією з яких є міфопоетична модель світу, де знак і денонант її мовного коду нечітко розмежовані. Упродовж XIX-XX ст. відбуваються пошуки глибинних зв'язків мови та міфу, виявляються їхня подібність і відмінність. Міфотворчість і мовна картина світу є нерозривно пов'язаними. Учені акцентують увагу на принциповій словесності міфу та його текстотворчому потенціалі. [1;2;3;4].

Взаємозв'язок концептуальної, зокрема міфологічної та мовної картин світу, спричинила потребу розгляду питання про співвідношення космологічної картини як міфологічної інформації про утворення й улаштування Всесвіту з мовною у німецькій фразеології.

Виявлення співвідношення космологічної картини з мовною у німецькій фразеології є актуальною проблемою сучасної лінгвістики, адже це дає змогу встановити кодування у мові найдавніших космогонічних і космологічних уявлень людини, простежити зв'язки фразеологічної системи німецької мови з внутрішнім досвідом суспільства.

Розвиток перших картин світу спостерігався ще в давніх міфологічних системах. Загалом міфологія являє собою цілий комплекс взаємопов'язаних і взаємодоповнювальних міфів, які за допомогою численних кодів відображають різні аспекти світу, його народження, динаміку і структуру. Фундамент міфології складають космогонічні й космологічні міфи. Питання про улаштування Всесвіту невіддільне від питання про його походження. Людину в усі часи турбувало, звідки з'явився світ і які основні етапи його становлення. Починаючи з найдавніших часів, вона намагалася осмислити світ як ціле, створювала у своїй уяві повну впорядковану систему явищ, об'єктів, їх причин, тобто створювала певну «картину світу». Такі ідеї називаються космогонією (вчення про походження і розвиток Всесвіту) та космологією (наука про будову Всесвіту).

Сфера космологічного для міфопоетичної свідомості дуже широка, оскільки вона ототожнює природу (макрокосм) і людину (мікрокосм): людина створена з елементів світовлаштування або, навпаки, – всесвіт походить із тіла першолюдини. Міфологічне мислення характеризується тим, що воно дає безпосереднє кодування інформації через прийнятну знакову традицію у певному соціальному утворенні. Таке кодування зумовлене найдавнішими міфологічними, зокрема космологічними уявленнями людини, і побудоване на співвідношенні подібних або «псевдоподібних» предметів, об'єктів або явищ. Основою такого співвідношення є уявлення найдавніших космологій про взаємозв'язки всього у світі. Космологічні уявлення концентруються насамперед навколо актуального стану всесвіту: структура світу – набір, зв'язок і функції його частин, іноді – їх кількісні параметри (синхронічний аспект опису космосу). Поруч з такою антропоморфною моделлю наявні сліди зооморфної, особливо теріоморфної моделі, здебільшого не для космосу в цілому, а для землі: земля – це гігантська лосиця, земля створена з панциру черепахи або голови змії, підтримується змією, рибою, биком, слоном, китами тощо. [5, с. 147].

Космологічний міф пронизував усі аспекти міфології. З одного боку, в ньому поєднувався зміст астральних, культурних та інших міфів, утворюючи єдине уявлення людини про світ, єдину його схему. З іншого боку, космологічний міф існував на всіх 3 рівнях міфологічної структури – на рівнях ритуалу, розповіді, міфологеми. У космологічному міфі найвиразніше відображаються загальнокультурні функції міфології. Орієнтування на глибоку єдність людини і універсаму, переплетіння

космологічного та антропоморфного кодів знаходять своє відображення у різних моделях світу, які можна описувати за допомогою мови і за принципом мови. В. Топоров подає свою думку про тісний зв'язок космогонії, мови і культури, визначаючи, що «космогонія є найбільш сприятливою сферою взаємодії мови і культури» [6, с. 252].

Оскільки космогонічні міфи та космологічні уявлення складають фундамент будь-якої міфології та займають особливе місце серед інших форм міфопоетичного світобачення, можна говорити про існування міфологічної картини створення та упорядкування світу, інакше космологічної картини світу та її тісний взаємозв'язок із мовною. Адже мова виступає шляхом, яким можна проникнути не лише в сучасну ментальність нації, але побачити світ давніх людей, їхні знання та переконання, адже мова, створена людиною, є частиною її історії. Згідно із твердженням одного із засновників когнітивної науки Г. Хармана: «Мова є основною темою в когнітивній науці. Часто це відбувається тому, що мова відображає пізнання, виступає як основний засіб вираження думки, тому вивчення мови – це непряме вивчення пізнання» [7, с. 240].

Як один із засобів відображення мовної картини світу, фразеологія правильно вважається дзеркалом життя народу, вона особливо наочно відображає історію матеріальної культури і політичного життя свого носія, розвиток його світогляду й уявлень, особливості формування психологічного складу, формування мовної картини світу тощо. У законах фразеології здійснюється важлива відображальна властивість мови. У народній фразеології відбивається не лише узагальнення широкого досвіду народу, а й соціальні відносини певних історичних періодів. Існує загально визнана думка про те, що фразеологічний склад є найбільш прозорим для втілення лінгвістичними засобами життєвих понять, оскільки у внутрішній формі фразеологічної одиниці знаходять своє відображення характерологічні риси світобачення. Поява багатьох фразеологічних одиниць відбувається за принципом: історія – міф – мова – ФО. Причому першочерговий зміст таких фразеологічних одиниць втрачається або інтерпретується. Так, існує деяка ситуація, що відповідає «буквальному» значенню сталого виразу. За нею закріплюється зміст, який через деякий час переосмислюється, тобто формується образ фразеологічної одиниці на основі первинних значень слів у прототиповій ситуації. Саме ці первинні слова залишають в образі своє значення. Проте, так чи інакше, ФО непрямо відображають погляди народу, їх менталітет та ідеологію епохи, в якій вони виникли. Експлікація культурно-національного значення фразеологізму досягається на основі рефлексивного – несвідомого або свідомого – співвіднесення цього живого значення з «кодами» культури, які відомі мовцеві [3, с. 215].

Таким чином, одним із шляхів пізнання національних образів світу, Космо-Психо-Логоса народу – вивчення семантики і внутрішньої форми мовних одиниць, що дозволяє лінгвістові через усвідомлення смислових і ціннісних орієнтацій, зафіксованих у мові, встановити особливості світорозуміння того чи іншого народу і реконструювати культурні архетипи, під якими розуміються архаїчні культурні первообрази, уявлення-символи про людину, її місце у світі й суспільстві, які зберегли своє значення і в нормативно-ціннісному просторі сучасної культури. І надзвичайно великі можливості у цьому плані представляють фразеологічні вирази – мовні одиниці, які прямо або опосередковано несуть у собі культурну інформацію про світ, зокрема його створення.

Фразеологічні одиниці як важливий елемент мовної картини світу відображають спосіб членування і класифікацій реальності, системи цінностей мовного суспільства. Національний образ світу виявляється як система взаємних відповідностей. Параметри тут можна взяти цілком різні: наявність, відсутність або перевага у фразеологізмах будь-якої мови яких-небудь із 4 стихій (земля, вогонь, повітря, вода), контекст,

у якому вони вживаються, прив'язування почуттів, емоцій, особистісних якостей до органів людського тіла, розподіл по вертикалі верх-низ або по горизонталі тощо. Російський лінгвіст О. Потебня [6, с. 52] зазначав, що у мові залишився виразний слід «порівняння душевних порухів із вогнем, повітрям, водою...». Н. Арутюнова [4, с. 85-102] зазначає, що велика кількість метафоричних словосполучень, у яких відображені почуття, проявляють зв'язок між стихіями – першоелементами Всесвіту. Так, наприклад, виходячи з цілого ряду фразеологізмів зі словом «нім. *das Wasser* – укр. *вода*»: нім. *j-m steigt das Wasser zum Hals* – укр. *чиє-небудь становище стає критичним, небезпечним; букв. вода підступає кому-небудь до самого горла* *etw. füllt ins Wasser* – укр. *що-небудь розвалюється, провалюється* [7, с. 609].

Образність, що закріплена у загадках і відгадках космогонічної міфології, зумовила створення майже універсальної у мовах світу серії фразеологізмів: назви частин людського тіла розвинули здатність позначити частину всесвіту, про таке «олюднення» простору всесвіту говорять відомі приклади: нім. – *die Welt auf den Kopf stellen* – укр. *все в світі повернути верх дном*; нім. *an den den Brüsten der Natur* – укр. *на лоні природи*.

У мові, зокрема у ФО, донині збереглися сліди зооморфної моделі світо влаштування, що колись була створена людством. Тварини займали особливе місце у світобаченні людей минулого і, відповідно, не могли відігравати першочергової ролі у їхніх поглядах на всесвіт. Надзвичайно поширеними є легенди, на основі яких будова світу уявляється як одна або декілька велетенських риб, що плавають у світових водах. Крім риби, у цій функції часто виступають інші тварини, що також тісно пов'язані з водою, зокрема черепахи, жаби, змії. Уявлення про всесвіт у вигляді тварини потерпіли трансформацію і в деякому іншому, більш складному вигляді простежуються в міфології і фольклорі багатьох народів. Небесні птахи і земні тварини уособлюють різні космічні рівні всесвіту, її полюси – верх і низ, добро і зло, життя і смерть. Усі тварини співвідносяться з космічним конфліктом добра і зла. Ці уявлення відбилися у фразеології мови. Так, змії вважався уособленням зла, небезпеки для людини. На основі таких вірувань виникли ФО нім. *eine falsche Schlange* – укр. *підступна жінка*; нім. *sich winden wie eine Schlange* – укр. *звивається мов змія*. Рухливість змії, в'юна, черв'яка, що звиваються, ще з античності використовувалась як картина негативної риси характеру.

Кінь уособлював сутінки хтонічного світу, він вважався народженням ночі. Співвідносячись з вогнем, кінь символізує водночас життя і смерть [6, с. 105]: нім. *da schaut der Pferdefuß hervor* – укр. *тут якась чортівня, тут замішаний сам диявол*; нім. *den Pferdefuß wittern* – укр. *відчувати щось недобре* [6, с. 437].

З нечистим та відьмою часто ототожнювали кішку, яка була символом чаклунства і зла: нім. *da ist die schwarze Katze zwischen gekommen* – укр. *вона наскрізь фальшива, їй довіряти не можна*; нім. *der Katze die Schelle umhängen* – укр. *взяти на себе ризиковану справу*. Собака, згідно з міфопоетичною традицією, супроводжувала душі мертвих у потойбічний світ і була незмінним сторожем біля воріт пекла. Собака – символ смерті, хтонічних і місячних божеств, уособлюється тріадою «земля – вода – місяць»: нім. *der Hund, der sich in den Schwanz beißt* – укр. *порочне коло*. Либідь із давніх часів вважався пророчим птахом, що успадкував дар пророкування від Аполлона. На основі цього й виникли звороти нім. *etwas ist jmds Schwanengesang* – укр. *що-небудь є чийось останнім виходом*; нім. *es schwant mir* – укр. *передчувати щось*.

Суть концептуальних метафор полягає не у словах, а в самому розумінні об'єктів. Наприклад, в основі метафоричних виразів нім. – укр. *жити як у раю*; нім. – укр. *падати на землю, знаходиться концептуальна модель верх – це добре, низ – це погано*.

У давніх германців був, без сумніву, культ племенних богів – покровителів і святинь. Фразеологізми *wie ein Berserker wüten, kämpfen wie ein Berserker*, а

також eine Berserkerwut im Bauche haben із значенням «шаленіти, скаженіти, розлючуватись», стосується жорстоких воїнів, що служили божеству смерті Одину. В античній і германській міфологіях ворон вважався птахом смерті. Такі вірування стали основою для виникнення фразеологізмів. DaЯ dich die Raben fressen! – щоб тебе ворони зжерли! Вважалося, що дитина, яка народилася в четвер, була особливою. У зв'язку з цим повір'ям і виник фразеологізм ein Donnerstagskind sein із значенням бути щасливою людиною.

Як бачимо, минуле, зникнувши з нашого буття або трансформувавшись в ньому, залишило в мові свої сліди, перетворилось у космогонічні фразеологічні загадки сучасності. Оскільки кожен період життя суспільства залишає свої фразеологічні сліди. Таким чином, в сучасній німецькій мові функціонують фразеологічні одиниці, які відображають не тільки космогонічні ідеї стародавнього періоду, але й сучасного.

Список використаних джерел

1. Верещагин Е.М., Костомаров В.Г. Язык и культура: Лингвострановедение в преподавании рус. яз. как иностранного: Метод. руководство. – М. : Рус. яз., 1990. – 246 с.
2. Маковский М.М. Сравнительный словарь мифологической символики в индоевропейских языках. Образ мира и миры образов. – М: Гуманитарный издательский центр ВЛАДОС, 1996. – 416 с.
3. Мелерович А.М. Проблема семантического анализа фразеологических единиц современного русского языка. Учебное пособие по спецкурсу. – Ярославль, 1979. – 79 с.
4. Иванов В.О. О соотношении этимологии и реконструкции текста Этимология. – 2003. – Москва: Наука. – 2003. – с. 66-70.
6. Потебня А. Слово и миф. – Москва: Правда, 1989. – 622 с.
7. Гавриш В. Сталі сполучення слів у сучасній німецькій мові. – Київ : Радянська школа, 2006. – 247 с.

The question of correlation between cosmological mapping as mythological information about creation and arrangement of the Universe and linguistic mapping in German phraseology has been discussed. It helped to analyse the cosmological mapping of the world, to show the importance of the cosmological sphere among other forms of mythological and poetic thinking.

Key words: cosmological mapping of the world, phraseology, mythology, the Universe, conception.

УДК 373.3.016:821.161.2

Ткачук Г. П., Собчинська С. А.

ЛІТЕРАТУРОЗНАВЧА КОМПЕТЕНТНІСТЬ – ОСНОВА РОЗВИТКУ І ВИХОВАННЯ ОСОБИСТОСТІ МОЛОДШОГО ШКОЛЯРА

У статті розкриваються методичні аспекти ознайомлення молодших школярів з літературознавчими компетентностями, обґрунтовується їх сутність і структура.

Ключові слова: літературознавча пропедевтика, літературознавчі компетентності і компетенції, читацькі компетентності, літературні жанри.

Навчальному предмету «Літературне читання», який є важливою складовою освітньої галузі «Мови і літератури», належить особлива роль у розвитку і вихованні особистості молодшого школяра.

На всіх етапах розвитку людства читання завжди відігравало важливу роль. Адже читання пронизує всі сфери нашої життєдіяльності: освітньої, пізнавальної,
© Ткачук Г. П., Собчинська С. А., 2011